

UDK 929Schneeweiss-Joachim A.
78.071.2Schneeweiss-Joachim A.

Manica Špendal

Pedagoška fakulteta, Univerza v Mariboru
Pedagogical Faculty, University of Maribor

Nekdanja slovita operna in koncertna pevka Amalie Schneeweiss-Joachim (1839–1899) je bila rojena v Mariboru

The opera and concert singer Amalie Schneeweiss-Joachim (1839-1899) was born in Maribor

Prejeto: 1. oktober 2010
Sprejeto: 25. oktober 2010

Received: 1st October 2010
Accepted: 25th October 2010

Ključne besede: operna in koncertna pevka,
Amalie Schneeweiss-Joachim, Maribor

Keywords: opera and concert singer, Amalie
Schneeweiss-Joachim, Maribor

IZVLEČEK

ABSTRACT

Med najpomembnejše osebnosti, ki so se rodile v Mariboru, štejemo tudi nekdanjo slovito operno in koncertno pevko, mezzosopranistko, altistko in kontraaltistko Amalie Schneeweiss (psev. Weiss) - Joachim (roj. 10. maja 1839 v Mariboru).

The opera and concert singer, mezzo-soprano, alto, and contralto, Amalie Schneeweiss (pseudonim Weiss) - Joachim (b. on May 10, 1839) is to be regarded as one of the most important personalities born in Maribor.

Ker je življenje in umetniško delo Amalie Schneeweiss zunaj naših meja že dokaj raziskano, se bom v prispevku osredotočila predvsem na njeno povezanost z Mariborom in na njeno prijateljstvo ter sodelovanje z Johannesom Brahmsom.

Na pobudo naše mednarodno priznane umetnice, mezzosopranitske Marjane Lipovšek je bil 7. novembra 2007 (leto prej pa v Berlinu) v mariborski Unionski dvorani koncert - posvečen Amalie Schneeweiss-Joachim in Josephu Joachimu z naslovom: *Vokal in violina. Amalia in Joseph Joachim. Prizori iz življenja zakoncev umetnikov.* Idejno in programsko zasnovano za mariborski koncert je izdelal Goetz Teutsch. Poleg

Lipovškove so nastopili še violinistka Saskia Roczek, violončelist Leonhard Roczek, pianist Antony Spiri. Kot recitatorja sta sodelovala igralca, zakonca Peter Simoniscek in Brigitte Karner.

V 53. knjigi Avstrijskega biografskega leksikona iz leta 1886 moremo prebrati med drugim: »*Weiss Amalie* (pevka roj. v Marburgu na Štajerskem 10. maja 1839). Pravo ime slavne koncertne pevke je Schneeweiss, ki ga je zamenjala z Weiss po poroki s slavnim violinistom Joachimom [...] Pevka od leta 1866 živi v Berlinu, kjer se je pod zanesljivim moževim vodstvom razvila v koncertno pevko prvega ranga. Kot interpretinja Schumannovih skladb je neprekosljiva. Zadnja desetletja dosega s svojimi stvaritvami v oratorijih in v nemških pesmih najvidnejša priznanja, nič manjša kot njen mož na violini [...]«.¹

Po smrti Amalie Schneeweiss, 3. februarja 1899 v Berlinu, je spomin nanjo (v nasprotju z njenim možem) zbledel. V nekaterih pomembnejših leksikonih so ji namenili le krajše članke. Kot prva je - na nekoč veliko umetnico - ponovno opozorila pred dvema letoma nemška muzikologinja Beatrix Borchard (z Visoke šole za glasbeno in gledališko umetnost v Hamburgu). V svoji monografiji *Glas in violina (Stimme und Geige)* - biografija in poustvarjalna zgodovina, ki je izšla leta 2005 pri Založbi Böhlau (Wien Köln Weimar) je raziskala življenje in delo obeh umetnikov Joachim. Oprla se je zlasti na avtobiografske zapise Amalie in na dopisovanja med Joachimom in Amalie, pa Brahmsom in Joachimom, Brahmsom in Amalie ter Clare Schumann in Amalie. Kot ugotavlja avtorica Borchard, je Amalie Schneeweiss doletela enaka usoda kot veliko drugih velikih umetnic: v času življenja so dosegle svetovni sloves, po smrti pa se je na njih pozabilo. Tudi pisci glasbene zgodovine jih niso upoštevali.

Za nas je posebno zanimiv opis v avtobiografskih zapisih o otroštvu Amalie Schneeweiss, kjer je med drugim zapisano: »*Bilo je v petek ob 9. uri; pravkar so zazvonili zvonovi v spomin na našega odrešenika v majhnem mestecu Marburgu, ko se je zaslislalo kričanje. Moralo je biti jezno, glasno kričanje, ker je naš družinski zdravnik dr. Jütter osupnil in vzkljnil: 'O, Bog, takšnega kričanja še nisem slišal pri novorojenčku ...' Moja mati je bila slabotna in se je komaj lahko nasmehnila ob kričanju. Tri dni je trajalo kričanje, dokler ni dr. Jütter rekel: 'Otrok mora na deželo... Mati je smrtno bolna in se ne more pozdraviti, če mora nenehno poslušati otrokovo kričanje'!.. Bilo je v prekrasnem mesecu maju in odpeljali so me k neki kmetici ... Ko je mati prišla po otroka in ga odpeljala domov, se je kričanje ponovilo. Končno je rekel dr. Jütter: 'Pustite otroka kričati, ko bo odrasel, bo pel ...' Oče je bil navdušen in vzkljnil: 'Bog daj, da bo deklica nekoč dobra pevka. Vse bom storil za to.' Tako je bila moja usoda sklenjena - še preden sem se zavedla -« je še zapisala.²*

¹ *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. Ur. C. Wurzbach, 1886, št. 53, 89-90.

² Beatrix Borchard, *Stimme und Geige. Amalie und Joseph Joachim, Biographie und Interpretationsgeschichte*, Böhlau Verlag Wien-Köln-Weimar 2005, 145. O pevkinem otroškem času v Mariboru piše avtorica še: »*Aufgewachsen ist Amalie Joachim, geborene Schneeweiss in Marburg an der Drau/Steiermark, damals ein kleiner idyllischer Ort im Vielvölker-Staat Österreich, heute eine grosse Industriestadt in Slowenien. Der Vater war Beamter und ein grosser Musikliebhaber. Er spielte Geige und hatte sein eigenes Quartett. Die Mutter sang, die ältere Schwester spielte Klavier, der Bruder Cello. Musik war also immer im Haus präsent, und während der Quartettabende durften die Kinder nicht nur, sondern sollten auch zuhören [...] Auf einer Konzertreise mit Brahms besuchte Joseph Joachim einmal Marburg und schickte seiner Frau eine Ansichtskarte ihrer Geburtsstadt (Privatbesitz Göttingen). Heute heisst die Stadt Maribor*«, prav tam, 148.

The image shows an open church register book. The left page is titled 'Tauf- und' (Baptism) and the right page is titled 'Geburts-Buch' (Birth Book). Both pages contain handwritten entries in German. The right page has a structured table with columns for 'Datum' (Date), 'Name' (Name), 'Vater' (Father), 'Mutter' (Mother), 'Geburtsort' (Place of Birth), 'Zeitpunkt' (Time), 'Bemerkungen' (Remarks), and 'P. Name' (Priest's Name). The entries include names like 'Margaritha', 'Lina', and 'Feliciana'. The handwriting is in a cursive script typical of the 19th century.

Slika 1: reprodukcija strani iz krstne knjige z vpisom krsta Amalije Schneeweiss

Amalie je v avtobiografiji opisala tudi zanimiv dogodek: ko je bila stara štiri leta in pol in je zapela pesmico pred mariborskim županom in uglednimi meščani: »Zapela sem pesmico ponosno iz not in še danes vidim debelega župana - pred katerim sem morala zapeti pesmico - pred seboj. Hudobni mož se je tako smejal, da sem bila žalostna in menim, da mu moj umetniški nastop ni imponiral.«³

V avtobiografskih zapisih je tudi opisan njen obisk vaje za uprizoritev Bellinijeve opere Norma (to so izvajali mariborski ljubitelji, člani Diletantskega društva in člani Musikvereina, premiera je bila 25. julija 1843 in je bila prva celovečerna operna uprizoritev v mariborskem gledališču). O obisku vaje piše A. Schneeweis takole: »Iz neznanega razloga so diletanti naštudirali opero Norma ... stara sem bila okoli tri leta in smela sem prisostvovati vaji. Bil je to dogodek. Vtis, ki ga je name naredila, je bil velikanski in prvič sem se zavedla očetove želje, da bi postala pevka. Prišla sem domov pozno zvečer in sem igrala veliko sceno, v katero hoče Norma ubiti svoje otroke ... Ponoči sem ležala kot v vročici in sem v sanjah začela prepevati. Potem sem več mesecev pela le Norma ...«⁴

Amalijin oče, pravnik, je bil v Mariboru cesarski svetnik in je bil sem premeščen iz Eisenerza. Mati je po svojem očetu podedovala posestva na Koroškem, v Wolfsbergu in v Celovcu, a ji je nepošten upravitelj le-ta v celoti zapravil. V družini so bili vsi glasbeno nadarjeni. Oče je igral violino in je imel svoj kvartet. Brat je igral klavir in violončelo,

³ Prav tam, 149.

⁴ Prav tam, 638.

starejša sestra pa klavir, tako se je v hiši, ki je bila (po opisu) v predmestju takratnega Maribora, veliko muziciralo. Leta 1850 so očeta premestili iz Maribora v Bruck an der Mur, kjer pa je oče aprila 1851 umrl. Slovo od Maribora je Amalie v avtobiografiji nostalgичno opisala tako: »Jeseni 1850 smo se preselili iz našega, ljubega, sončnega Marburga v hladen, globoko v hribih ležeč Bruck an der Mur«. ⁵ Po očetovi smrti je z materjo in sestro živela v veliki revščini. V Gradcu, kamor so se preselile, je mati upala, da jim bodo pomagali sorodniki, a ti se zanje niso zmenili. Preživljati so se morali z ročnim delom (vezenjem in pletenjem). Za nadaljnji razvoj Amalie je poskrbela mati tako, da jo je vpisala v mestni konservatorij, kjer pa iz finančnih razlogov ni mogla študirati. Težkega časa se spominja v avtobiografiji: »Mati me je vpisala na konservatorij, kjer sem se udeleževala vaj, a naučila se tam nisem veliko ...«. Nekega dne jo je kapelnik povabil, da mu zapoje: »Bila sem srečna« - je zapisala - »saj od ljubega Marburga nisem nobenemu zapela ...« ⁶

Slika 2: Amalia Schneeweiss, ok. 1864

Po uspešnem nastopu na nekem koncertu se je zanjo zavzela pevska učiteljica Julie von Frank, s katero je v kratkem času naštudirala obsežen program. Ko je bila stara 14

⁵ Prav tam, 640.

⁶ Prav tam, 641.

let, jo je dunajski agent angažiral v Mestnem gledališču v Opavi (takrat Troppau) na Češkem. Leta 1854 je nastopala v gledališču v Sibiu na Sedmograškem v današnji Romuniji (takrat Hermannstadt) in še isto leto so jo povabili na Dunaj, kjer je v gledališču Kärntnertortheater ostala do leta 1862. Debitirala je v vlogi Rezie v *Oberonu* C. M. von Webra. Poslej je pela le manjše vloge. Pomembnejše uspehe pa je dosegala v Dvorni operi v Hannoveru, kjer je leta 1863 poustvarila glavne vloge Orfeja v Gluckovi operi *Orfej in Evridika*, Fides v Meyerbeerjevem *Preroku* in Lenoro v Beethovnovem *Fideliju*. V Hannoveru je spoznala Josepha Joachima in se z njim leta 1863 poročila. Imela sta šest otrok. Še pred poroko je Joachim sporočil Brahmsu, da je zaročen z A. Schneeweiss.⁷

Na zahtevo moža je prenehala nastopati v Operi in se posvetila koncertnemu petju. Postala je vrhunska izvajalka altovskih partov v oratorijih in samospevov. Skladatelji so zanjo komponirali skladbe in arije v oratorijih, na primer Max Bruch v oratorijih *Odysseus* in *Achilleus*. Velik sloves si je A. Schneeweiss pridobila kot izvajalka Schumannovih in Brahmsovih samospevov. Njene izvedbe samospevov in njeni koncertni recitali so bili vrhunski dogodki v koncertnem življenju nemških mest. Od leta 1870 do 1878 tudi v Londonu. »Tragični nesporazumi« med Amalie in Joachimom - kot so napisali njuni biografi - so leta 1884 bili vzrok njune ločitve. Amalie so (nasprotno od moža) javno kritizirali in je le s težavo uspela nastopati. Velik prijatelj obeh umetnikov, Johannes Brahms je še v letu ločitve (1884) komponiral dve skladbi *Pesmi za alt, violo in klavir*, op. 91, da bi dosegel spravo med partnerjema. Brahms je sočustvoval z Amalie, kar kaže njegovo pismo, ki ga ji je pisal decembra, leta 1880: »Draga gospa Joachim! Ko bi le slutili, kako zelo sem si zadnjič v Berlinu želel, da bi se Vam lahko iskreno in prisrčno izpovedal. Vaše zadeve so mi znane že od samega začetka in naj Vam rečem predvsem tole: niti z eno samo besedo, niti z eno samo mislijo nisem nikdar dal prav Vašemu možu oz. mu nisem mogel kar tako samoumevno pritrditi. Pač pa sem ves čas v sočustvovanju mislil na Vas. Mislím, da Vaše zadeve ne more nihče videti jasneje in pravičneje od mene. To se Vam bo morda zdelo vprašljivo, čeprav veste, da je moje prijateljstvo starejše od Vašega zakona. A vendar Vam je morda kdaj zbudilo pozornost dejstvo, da sem kljub tridesetletnemu prijateljstvu, kljub vsem občudovanju in vsej ljubezni do Joachima, kljub vsem umetniškim interesom, ki bi me morali vezati nanj, še vedno previden v njegovi družbi, da se tako redko dlje časa in zaupno pogovarjam z njim in da sploh ne pomislim na to, da bi živel v nekem mestu, povezan z njim v skupni dejavnosti. Zdaj lahko komaj še rečem, da sem nesrečno značajska lastnost, s katero Joachim tako neodgovorno trpinči sebe in druge, poznal prej kakor Vi. Prijateljstvo in ljubezen hočem dihati preprosto in svobodno kakor zrak ...«⁸

⁷ Prav tam 248. V pismu, datiranem 19. februarja 1863 v Hannoveru, piše Joachim Brahms: »Mein lieber Johannes, ein grosser Bogen - aber es wird doch wenig darauf kommen; das wenige aber ist wert von Dir gelesen zu werden: Du musst meine Braut bald kennen lernen, teuerster Freund! Ich bin verlobt, ja, ja, ja dreimal gesegnetes Wort. Meine Ursi heisst mit Mädchenamen Schneeweiss, ist eine Steyerländerin, und hat eine Altstimme, die man nur zu hören braucht, um von der Tiefe und Reinheit ihres Wesens zu wissen. Und nun erwarte nicht, dass ich Dir vorschwärme, von ihrer Lieblichkeit und Schönheit, von ihrer Güte und ihrem Übermut, von allem was mich im Ernst und Schmerz glücklich macht, von Stund zu Stunde mehr. Und lasse Dich von den gewöhnlichen Ideen, die leider mit unserer tief gesunkenen Opernwelt zusammenhängen, nicht beirren, liebster Johannes, wenn Du hörst dass meine Braut der Bühne angehört seit ihrem 16ten Jahre (sie ist jetzt 23); Du wirst nichts davon merken, so einfach und rein ist ihr Sinn, ihre Erscheinung geblieben. Ich bin unaussprechlich glücklich. Adieu alter, ältester, liebster Johannes. Dein Joseph.«

⁸ Prav tam, 371. V pismu, datiranem decembra 1880, piše Brahms A. Schneeweiss: »Liebe Frau Joachim! Wenn Sie eine Ahnung hätten, wie sehr ich neulich in Berlin wünschte, mich vertraulich und herzlich auszusprechen. Mir ist ihre Angelegenheit

Slika 3: Amaila in Joseph Joachim, ok. 1873

so lange bekannt als sie existiert, und lassen Sie mich vor allem sagen: mit keinem Wort, mit keinem Gedanken habe ich je Ihrem Mann recht gegeben d.h. selbstverständlich recht geben können. Wohl habe ich all die Zeit mit Teilnahme Ihrer gedacht. Ich glaube nicht dass irgendjemand Ihre Sache so klar und richtig einsehen kann wie ich. Das mag Ihnen fragwürdig erscheinen, trotzdem Sie wissen, dass meine Freundschaft älter ist als Ihre Ehe. Immerhin aber mag Ihnen aufgefallen sein, dass ich trotz dreissigjähriger Freundschaft, trotz aller Liebe und Verehrung für Joachim, trotz aller künstlerischer Interessen, die mich fesseln sollten, doch so vorsichtig im Umgang mit ihm bin, so selten länger und vertraulich verkehre und gar nicht daran denke, in einer Stadt zu gemeinschaftlicher Tätigkeit mit ihm verbunden leben zu wollen. Jetzt brauche ich wohl kaum noch zu sagen, dass ich die unglückliche Charaktereigenschaft, mit der Joachim sich und andere so unverantwortlich quält, früher als Sie kannte. Freundschaft und Liebe will ich einfach und frei atmen wie die Luft. Ich gehe scheu aus dem Wege, kommt die schöne Empfindung kompliziert und gekünstelt entgegen, soll sie gar unterhalten und gesteigert werden durch krankhaft peinliche Aufregung. Durch das trostlose Hin- und Hergrübeln Joachims wird das Einfachste so aufgebauscht, so weiltäufig, dass man nicht weiss anzufangen und fertig zu werden. Er dreht sich eben dann so eigensinnig in jedem kleinsten Kreis wie leider sonst in jedem grossen Kreis von Einbildungen und Irrungen, der ihn um all sein Glück bringen kann. Ich will es Ihnen also nur ausdrücklich und deutlich sagen, wie ich es Joachim schon unzählig oft tat, dass er, meiner Ansicht und Meinung nach, Ihnen und Simrock schwerstes Unrecht getan und dass ich auch nur wünschen kann, er möge von seinen falschen und entsetzlichen Einbildungen lassen. Aber es ist schwer ihm gegenüber nicht bitter zu sein und leider auch nicht zu hoffen, dass er Gutgemeintes nicht gar bitter und gar falsch empfindet. Glauben sie denn, dass Sie an mir einen ersten, treuen Freund haben. Verfügen Sie über mich, wie und wann Sie glauben, dass ich Ihnen nützen kann. Sie sehen, ich habe wenig Hoffnung, es zu können. Von ganzem Herzen Ihnen ergeben. Johannes Brahms.

Poleg duetov za alt, bariton in klavir op. 28 in omenjenih pesmi, ki jih je Brahms obema zakoncema posvetil, je Amalie krstno izvedla še veliko drugih njegovih skladb, tako na primer *Ciganske pesmi* in *Altovsko rapsodijo*. Bila je tudi prva, ki je kmalu po Brahmovi smrti priredila Brahmsov večer v njegov spomin (11. aprila 1897). Na koncertih je izvajala tudi samospeve večine sodobnih skladateljev, posebno Huga Wolfa, Richarda Straussa. Praizvedla je tudi obe Mahlerjevi pesmi iz zbirke *Dečkov čudežni rog* za glas in orkester (1892 v Berlinu). Skupaj z glasbenim kritikom in publicistom Heinrichom Reimannom je sestavljala programe za zgodovino nemškega samospeva in prirejala od leta 1891 »historične koncerte« nemških pesmi tudi na Švedskem in v Združenih državah Amerike. V ZDA pa se je udejevala tudi kot pevska pedagoginja. V Berlinu je ustanovila Pevsko šolo in na njej poučevala skupaj s terapevtkama za dihalne vaje Claro Schlaffhorst in Hedwig Andersen.

Amalie Schneeweis je umrla 3. februarja 1899 v Berlinu. V časniku *Südsteirische Post* (št. 12) je izšlo obvestilo o smrti, kjer je med drugim zapisano: »*Pred dnevi je v 60. letu preminila v Hannoveru (sic!) slavna pevka oratorijev in samospevov, gospa Amalie Joachim. Kot hčerka cesarskega svetnika R. Schneeweiss rojena v Marburgu, je že kot dekljica pokazala velik dar za opero ..*«.⁹ V *Vossiškem časniku* (*Vossische Zeitung*) pa so 5. februarja objavili: »*V noči s petka na soboto je tu umrla odlična pevka Amalie Joachim. Že dolgo je trpela zaradi bolezni, prestala je operacijo, ki je odločala o 'biti' in 'ne-bitu' - tedaj pa je oslabilo telo odpovedalo pomoč pri zdravljenju in pevka brez primere je podlegla. Dejansko lahko rečemo »brez primere«, kajti komajda lahko precenimo, kaj pomeni gospa Joachim za nemško umetniško petje. V njenem nastopu je bila tolikšna veličina občutja in prikazovanja, kakršne nismo srečali še pri nobeni pevki. Vse se je odvijalo v močnih linijah in v plastičnem oblikovanju ter delovalo na srce in čute s prepričljivo silo. Enostranskosti ni poznala. Globoka resnoba Brahmsa ali Schumannja je imela v njeni umetnosti isti prepričljivi izraz kot nedolžna vedrina francoske ali nemške ljudske pesmi. Kdor je doživel njene legendarne večer samospevov, kjer je z vedno enakim zanesljivim mojstrstvom interpretirala pesmi najrazličnejših razpoloženj in celo nasprotujoče si vsebine, je ne bo nikoli pozabil ... Toda tudi podoba odlične žene, ki je s svojim soprogom dolgo ustvarjala tako lepo zakonsko in umetniško zvezo, vzgojila v svojih šestih otrocih trumo služabnikov umetnosti, ki je resnobo usode prenašala z dostojanstveno veličino, in ki se je tako pogosto izkazala z dobrodelnostjo, si zasluži, da jo ohranimo z vsem obzirom. Ob strani kralja violinistov stoji kot kraljica v kraljestvu petja.*«¹⁰

⁹ *Südsteirische Post* 1899, št. 12. Kraj smrti je napačno naveden. Umrla je v Berlinu. Gl. *MGG* 9, str. 1066; *Riemann Musiklexikon*, str. 907.

¹⁰ *Vossische Zeitung* 1899 (5. 2.); M. Špendal, prevodi K. Šter: *Vokal in violina. Amalija in Joseph Joachim. Prizori iz žuljenja zakoncev umetnikov*. Koncertni list 2. abonmajskega koncerta (6. 11. 2007). Koncertne poslovalnice Narodnega doma Maribor.

SUMMARY

The opera and concert singer, mezzo-soprano, alto, and contralto, Amalie Schneeweiss (pseudonym Weiss) - Joachim (b. on May 10, 1839) is to be regarded as one of the most important personalities born in Maribor.

Her data can be found in the parish register of the Archdiocesan Archives in Maribor. She was mar-

ried to the famous violin virtuoso, pedagogue and composer, Joseph Joachim, of Jewish-Hungarian background (b. 1831 in Kitsee in Burgenland, d. 1907 in Berlin). Both of them were friends of Johannes Brahms, Clara Schumann, and many other notable musicians. Amalie was considered to be the best performer of Schubert's, Schumann's, and Brahms's lieder.